

บทบาทพระสงฆ์ ยามวิกฤติ

The role of buddhist monks during crises

พระสมพร นามอินทร์

นักวิชาการอิสระ

Phrasomporn name-in

independent scholar

Corresponding Author's Email: namein1@gmail.com

(Received: 7 September, 2025 ; Edit: 28 February, 2026; accepted: 28 February, 2026)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทพระสงฆ์ไทยยามวิกฤติ โดยใช้การศึกษาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากตำราและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง พบว่าพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในหลายมิติ ได้แก่ ด้านจิตวิญญาณ มนุษยธรรม การสื่อสาร และความร่วมมือกับชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในช่วงสถานการณ์วิกฤติ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน โดยใช้หลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 ในการช่วยบรรเทาทุกข์และฟื้นฟูสภาพจิตใจ พระสงฆ์ยังเป็นศูนย์กลางในการระดมทรัพยากรและเปิดวัดเป็นที่พักพิงชั่วคราว ตลอดจนประสานความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และประชาชน นอกจากนี้ บทบาทในการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดียและเทคโนโลยีสมัยใหม่ยังช่วยลดการแพร่กระจายของข่าวปลอมและส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าพระสงฆ์มิใช่เพียงผู้เผยแผ่ศาสนาเท่านั้น แต่เป็นกลไกทางสังคมที่มีพลังในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่ชุมชนไทยในยามเผชิญกับวิกฤติ

คำสำคัญ: จิตวิญญาณ, พระสงฆ์, มนุษยธรรม, วิกฤติ

Abstract

This article aims to analyze the role of Thai Buddhist monks during times of crisis through a review and synthesis of related academic literature. Findings reveal that monks play a crucial role in spiritual guidance, humanitarian support, communication, and multi-sectoral cooperation. In crises, monks serve as moral and emotional leaders, applying core Buddhist principles—such as the Four Sublime States and Four Means of Embracing—to alleviate suffering and restore mental well-being. Monks also mobilize resources, offer temple spaces as shelters, and coordinate efforts with public and private sectors. Additionally, by utilizing modern communication technologies and social media, monks help counter misinformation and promote critical media literacy. This study

highlights that Thai monks are not only religious figures but also essential agents of social resilience and sustainable development in times of national crisis.

Keywords: Buddhist monks, crisis, humanitarian aid, spirituality

บทนำ

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในงานสาธารณสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน สะท้อนถึงการปรับตัวของสถาบันพระสงฆ์เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมสมัยใหม่ (พระมหาภิรวัชกร อสมบูรณ์, 2566) การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในบริบทของสังคมไทยสมัยใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวและการพัฒนาของสถาบันพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม ในมิติของงานสาธารณสงเคราะห์ พระสงฆ์ได้แสดงบทบาทอันสำคัญในการช่วยเหลือและดูแลสังคม โดยเฉพาะในด้านการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาส การศึกษา และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พระสมพร นามอินทร์, 2567) บทบาทดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สังคมไทยสมัยใหม่เผชิญความท้าทายหลากหลายด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งต้องการการปรับตัวจากทุกสถาบัน รวมถึงสถาบันพระสงฆ์ (พระสมพร นามอินทร์ และคณะ, 2566) บทบาทของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันจึงไม่ได้จำกัดอยู่กับการปฏิบัติศาสนกิจแบบดั้งเดิม แต่ขยายสู่การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการส่งเสริมการศึกษา การปรับตัวนี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความสามารถของพระสงฆ์ในการตอบสนองความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พระสงฆ์ที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนและมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางสังคม ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณและศีลธรรม รวมถึงเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับชุมชน (พระอานนท์ อาภาณุโท, 2567) การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนผ่านการนำหลักธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาและส่งเสริมสวัสดิการ การศึกษาบทบาทนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคต เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมและสร้างความยั่งยืน

การศึกษารูปแบบบทบาทของพระสงฆ์ท่ามกลางวิกฤตของสังคมไทยจึงช่วยให้เข้าใจถึงความสำคัญของสถาบันพระสงฆ์ในฐานะเป็นกลไกการรับมือกับปัญหาและความท้าทายของสังคม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมไทยจึงมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากพระสงฆ์มีบทบาทหลากหลายทั้งในด้านจิตวิญญาณ มนุษยธรรม และการสื่อสารที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท่ามกลางวิกฤต การวิจัยนี้จะช่วยเผยศักยภาพของพระสงฆ์ในการเป็นกลไกสำคัญต่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน การศึกษาดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาคส่วนต่าง ๆ

พระสงฆ์กับบทบาทด้านจิตวิญญาณในภาวะวิกฤติ

ในบริบทของสังคมไทยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการให้การดูแลด้านจิตวิญญาณแก่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะวิกฤติที่ประชาชนต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมาน ความสูญเสีย และความไม่แน่นอน

ในชีวิต บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณจึงกลายเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการรักษาสมดุลทางจิตใจและการฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนในสังคม

บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำจิตวิญญาณ

พระสงฆ์ในพุทธศาสนามีบทบาทหลักในการเป็นผู้ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติธรรม การดำรงตนของพระสงฆ์ในฐานะอริยสงฆ์หรือผู้บริสุทธิ์ทำให้ท่านมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชน (พระครูปริยัติวัชรธรรม, 2567) ในภาวะวิกฤติ พระสงฆ์จึงมีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแนะนำ การปลอบใจ และการชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเป็นตัวกลางระหว่างโลกมนุษย์กับโลกเหนือธรรมชาติ ผ่านการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ที่ช่วยให้ประชาชนรู้สึกถึงความเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และได้รับพลังใจในการเผชิญกับปัญหาและความทุกข์ในชีวิต การดำรงตนของพระสงฆ์ในชุมชนจึงเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงทางจิตใจและความหวังในยามที่ประชาชนต้องเผชิญกับความยากลำบาก

การสอนธรรมะและการแสดงธรรมเพื่อปลอบประโลมใจ

การสอนธรรมะและการแสดงธรรมเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ในการให้การศึกษาและการดูแลทางจิตวิญญาณแก่ประชาชน ในภาวะวิกฤติ พระสงฆ์จะเลือกใช้หลักธรรมที่เหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและลดความทุกข์ทรมานของผู้ฟัง การแสดงธรรมของพระสงฆ์มักจะเน้นไปที่การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของความทุกข์และวิธีการปลดปล่อยจากความทุกข์นั้น ๆ (พระภุคคณาจารย์ กิตติคุณโต 2564) กระบวนการสอนธรรมะในยามวิกฤติมักจะมีลักษณะเฉพาะคือการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย การยกตัวอย่างจากชีวิตประจำวันของผู้ฟังสามารถเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้จริง และการเชื่อมโยงหลักธรรมกับสถานการณ์ปัจจุบันที่ผู้ฟังกำลังเผชิญอยู่ นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังใช้วิธีการถาม-ตอบเพื่อให้ผู้ฟังได้คิดตามและเกิดความเข้าใจในหลักธรรมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้พรหมวิหาร 4 ในการช่วยเหลือผู้ประสบภัย

พรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมสำคัญที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการดูแลและช่วยเหลือประชาชนในภาวะวิกฤติ เมตตาหมายถึงความรักใคร่เอ็นดู ความปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ พระสงฆ์จะแสดงเมตตาผ่านการให้คำปรึกษา การรับฟังปัญหา และการให้กำลังใจแก่ผู้ที่กำลังประสบความทุกข์ทรมานคือความสงสารสิ่งมีชีวิตที่กำลังประสบทุกข์และมีความปรารถนาที่จะช่วยให้พ้นจากความทุกข์นั้น พระสงฆ์จะแสดงกรุณาผ่านการช่วยเหลือในทางปฏิบัติ เช่น การจัดหาสิ่งของจำเป็น การประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัย และการให้การดูแลทางจิตใจอย่างต่อเนื่อง มุทิตาหมายถึงความยินดีในความสุขและความดีของผู้อื่น พระสงฆ์จะปลุกฝังทัศนคติเชิงบวกและช่วยให้ประชาชนมองเห็นสิ่งดีที่ยังคงมีอยู่ในชีวิต แม้ในช่วงเวลาที่ยากลำบาก อุเบกขาคือความวางใจที่สมดุล ไม่ยึดติดหรือห่วงหวั่นกับสิ่งที่เกิดขึ้น พระสงฆ์จะสอนให้ประชาชนมีทัศนคติที่สงบเยือกเย็นและยอมรับกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต (พระมหาเกษม ญาณวโร, 2560)

จากข้อความข้างต้น บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณในภาวะวิกฤติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทย ผ่านการสอนธรรมะ การแสดงธรรม การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการประยุกต์ใช้หลักธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพรหมวิหาร 4 พระสงฆ์สามารถให้การดูแลและช่วยเหลือประชาชนในด้านจิตใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงอยู่ของพระสงฆ์ในชุมชนจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการฟื้นฟูสภาพจิตใจของสังคมในยามวิกฤติ

การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมของพระสงฆ์ในระดับชุมชน

สถาบันพระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมในระดับชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่เกิดภัยพิบัติหรือความยากลำบากต่าง ๆ วัดในฐานะสถาบันทางศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนในชุมชนจึงกลายเป็นจุดศูนย์รวมของกิจกรรมการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ การดำเนินงานด้านมนุษยธรรมของพระสงฆ์ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการเป็นสถาบันที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง

การเป็นศูนย์กลางในการระดมทรัพยากรและการบริจาค

พระสงฆ์และวัดมีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางในการระดมสิ่งของและเงินทุนเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยและผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือในชุมชน การที่วัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นและศรัทธาทำให้การบริจาคผ่านช่องทางนี้มีประสิทธิภาพสูง พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้การช่วยเหลือเข้าถึงผู้ที่ต้องการได้อย่างทันทั่วถึง และมีความโปร่งใสในการบริหารจัดการทรัพยากรที่ได้รับจากการบริจาค (พระจิรวรรษ์ สุทธิโม, 2564) กระบวนการระดมทรัพยากรผ่านวัดมีลักษณะเฉพาะคือการใช้เครือข่ายของศาสนิกชนที่มีอยู่แล้ว ทำให้สามารถเข้าถึงผู้บริจาคได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการสร้างแรงจูงใจในการบริจาคผ่านการเทศนาและการสอนธรรมเกี่ยวกับหลักการให้ทานและการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

วัดในฐานะศูนย์พักพิงชั่วคราว

การเปิดวัดเป็นที่พักชั่วคราวสำหรับผู้ประสบภัยเป็นอีกหนึ่งบทบาทสำคัญของสถาบันพระสงฆ์ในการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม วัดมีพื้นที่ขนาดใหญ่และมีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่จำเป็น เช่น หอประชุม ศาลาการเปรียญ และโรงอาหาร ที่สามารถรองรับผู้คนจำนวนมากได้ในช่วงเวลาฉุกเฉิน การใช้วัดเป็นศูนย์พักพิงมีข้อได้เปรียบหลายประการ ได้แก่ ความปลอดภัยของสถานที่ การมีพระสงฆ์คอยดูแลและให้กำลังใจ และการเป็นสถานที่ที่ผู้ประสบภัยรู้สึกอบอุ่นใจ (พระอดิศักดิ์ อนาลโย, พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย, และ พระมหามนุญ ปริญญา โณ, 2567) การจัดการศูนย์พักพิงในวัดต้องอาศัยการประสานงานระหว่างพระสงฆ์ คณะกรรมการวัด และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง พระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาด้านจิตใจแก่ผู้ประสบภัย การจัดการกิจกรรมทางศาสนาเพื่อให้กำลังใจ และการประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ เพื่อจัดหาสิ่งของจำเป็นและบริการด้านสาธารณสุข การมีศูนย์พักพิงในวัดช่วยลดภาระของหน่วยงานรัฐและทำให้การช่วยเหลือผู้ประสบภัยมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการสร้างความร่วมมือ

หลักสังคหวัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชนเพื่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การประยุกต์ใช้หลักธรรมนี้ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ทานหมายถึงการให้หรือการบริจาค พระสงฆ์จะส่งเสริมให้ชุมชนมีการแบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ต้องการ ปิยวาจาคือการพูดจาอย่างไพเราะและสร้างสรรค์ ซึ่งพระสงฆ์จะใช้ในการชักชวนและสร้างแรงบันดาลใจให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ อตถจริยาหมายถึงการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น พระสงฆ์จะเป็นแบบอย่างในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมและส่งเสริมให้ชุมชนทำเช่นเดียวกัน สมานัตตตาคือการปฏิบัติตนเหมือนผู้อื่น พระสงฆ์จะสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและทำให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือ (พิมพ์ลักษณ์ นิสุสย, 2566)

จากข้อความข้างต้น การช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมของพระสงฆ์ในระดับชุมชนมีความหลากหลายและครอบคลุมหลายมิติ ตั้งแต่การเป็นศูนย์กลางในการระดมทรัพยากร การให้ที่พักพิงชั่วคราว การสร้างความร่วมมือในชุมชนตามหลักสังคหวัตถุ 4 ไปจนถึงการพัฒนากิจกรรมนันทกรรมต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม ปัจจุบัน บทบาทเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า แต่ยังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในระยะยาวผ่านการปลูกฝังจิตสำนึกของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการสร้างเครือข่ายการดูแลที่ยั่งยืน การดำเนินงานด้านมนุษยธรรมของพระสงฆ์จึงเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

พระสงฆ์กับการสื่อสารและสร้างความเข้าใจในสถานการณ์วิกฤติ

ในยุคข้อมูลข่าวสารที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสถานการณ์วิกฤติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและสร้างสรรค์กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาความเสถียรภาพของสังคม พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากสังคมจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้สื่อสารที่สร้างความเข้าใจและความสงบเสถียรในช่วงเวลาที่สังคมเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ การสื่อสารของพระสงฆ์ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร แต่ยังมีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและการพัฒนาจิตสำนึกที่ถูกต้องในการรับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ

การประยุกต์ใช้พระธรรมในการสร้างความเข้าใจและความสงบ

การประยุกต์ใช้หลักพระธรรมในบริบทของการสร้างสันติภาพและความเข้าใจในสังคมร่วมสมัยเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการตีความและการปรับใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน หลักธรรมพื้นฐานที่มีความสำคัญในการสร้างความสงบ ได้แก่ หลักกรุณา ที่เน้นการเข้าใจและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หลักอุเบกขา ที่ส่งเสริมการมีจิตใจที่สมดุลและไม่มีอคติ และหลักปัญญา ที่ช่วยให้เห็นสาเหตุแท้จริงของปัญหาและหาทางแก้ไขที่เหมาะสม กระบวนการสร้างความเข้าใจผ่านหลักธรรมเริ่มต้นจากการปฏิบัติ "การฟังอย่างมีสติ" ซึ่งช่วยให้ผู้ที่มีความเห็นต่างสามารถเข้าใจมุมมองของกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง การประยุกต์ใช้หลักเจตนา ในการสื่อสารช่วยให้การสนทนาเกิดขึ้นด้วยจิตใจที่ปรารถนาดีและมุ่งหาทางออกร่วมกัน นอกจากนี้ หลักอนัตตา ช่วยลดการยึดติดในความเห็นและจุดยืนส่วนตัว ทำให้เกิดความยืดหยุ่นในการหาข้อตกลงร่วมกัน การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ในเชิงปฏิบัติได้แสดงให้เห็นประสิทธิภาพในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความสามัคคีในชุมชนไทยและสังคมพุทธต่าง ๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2538)

การใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่

ในยุคดิจิทัล พระสงฆ์ได้ปรับตัวโดยใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง การไลฟ์สดเทศนาผ่านแพลตฟอร์ม เช่น เฟซบุ๊กและยูทูบ ช่วยให้พระธรรมเข้าถึงผู้คนทั่วโลกโดยปราศจากข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์ การใช้สื่อออนไลน์ทำให้พระสงฆ์สามารถสื่อสารและตอบสนองต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ทันที่ รวมถึงมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ฟังโดยตรงผ่านคอมเมนต์หรือข้อความ การสร้างเนื้อหาที่หลากหลาย เช่น วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก หรือพอดแคสต์ ช่วยให้การถ่ายทอดหลักธรรมน่าสนใจและเข้าใจง่าย โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่นิยมบริโภคสื่อดิจิทัล การปรับภาษาและรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับพฤติกรรมผู้ใช้สื่อสมัยใหม่ เช่น การใช้ภาษาที่กระชับและภาพที่น่าสนใจ เพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร นอกจากนี้ การใช้โซเชียลมีเดียยังช่วยให้พระสงฆ์ติดตามกระแสข่าวสารและประเด็นสังคม เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและป้องกันการแพร่กระจายของข้อมูลที่

บิดเบียน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมนี้ไม่เพียงส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะ แต่ยังสร้างความมั่นใจและความสามัคคีในชุมชน (พระอนันต์ อภินนโท.2562)

การส่งเสริมการรับข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสอนให้ประชาชนมีทักษะในการรับและประมวลผลข้อมูลข่าวสารอย่างมีวิจารณญาณ การสอนหลักกัลยาณมิตตตาหรือการเลือกเพื่อนที่ดีนั้นสามารถขยายความหมายไปถึงการเลือกแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ การเน้นย้ำถึงความสำคัญของการตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่งก่อนการเชื่อหรือเผยแพร่ต่อเป็นหลักการสำคัญที่พระสงฆ์สอนให้กับประชาชน หลักยโสธราธรรมหรือการรู้จักดูแลตนเองอย่างเหมาะสมกับเกียรติและศักดิ์ศรีถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สื่อที่เหมาะสม การไม่แชร์ข้อมูลที่ไม่แน่ใจ การใช้ภาษาที่สุภาพในการแสดงความคิดเห็น และการหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วมในการโต้เถียงที่ไม่สร้างสรรค์เป็นแนวทางที่พระสงฆ์ส่งเสริมให้ประชาชนปฏิบัติ การพัฒนาสติปัญญา 4 ในการรับข้อมูลข่าวสารเป็นอีกหนึ่งวิธีการที่พระสงฆ์ใช้ในการสอน การมีสติต่อร่างกาย เช่น การสังเกตอาการทางกายที่เกิดขึ้นเมื่อรับข้อมูลที่กระตุ้นอารมณ์ การมีสติต่อเวทนา เช่น การรู้ว่าข้อมูลชิ้นนั้นทำให้เกิดความรู้สึกอย่างไร การมีสติต่อจิต เช่น การสังเกตความคิดและอารมณ์ที่เกิดขึ้น และการมีสติต่อธรรมารมณ์ เช่น การพิจารณาว่าข้อมูลนั้นสอดคล้องกับหลักธรรมหรือไม่ การปฏิบัติดังกล่าวช่วยให้ประชาชนมีความสมดุลและไม่ตกเป็นเหยื่อของการจัดการข้อมูลที่มีเจตนาไม่ดี

จากข้อความข้างต้นบทบาทของพระสงฆ์ในการสื่อสารและสร้างความเข้าใจในสถานการณ์วิกฤติมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการรักษาความเสถียรภาพและความสามัคคีของสังคม การใช้หลักธรรมเป็นพื้นฐานในการสื่อสาร การป้องกันการเกิดความเกลียดชังและความแตกแยก การเป็นผู้นำความคิดเห็นในพื้นที่ห่างไกล การปรับตัวในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และการส่งเสริมให้ประชาชนมีวิจารณญาณในการรับข้อมูลเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้การสื่อสารของพระสงฆ์มีประสิทธิภาพและสร้างประโยชน์ต่อสังคม การพัฒนาและปรับปรุงวิธีการสื่อสารของพระสงฆ์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการรักษามรดกและบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระสงฆ์ในการนำทางสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

ความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาครัฐ/เอกชน

ในสังคมไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและจิตใจ วัดได้รับการยอมรับในฐานะสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาอย่างยาวนาน การดำเนินงานของวัดไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในขอบเขตของกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่การให้บริการทางสังคม การศึกษา การสาธารณสุข และการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงภาวะวิกฤติต่าง ๆ ที่สังคมไทยเผชิญ ความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาครัฐ/เอกชน จึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

บทบาทของวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในภาวะวิกฤติ

วัดในสังคมไทยมีบทบาทเป็น "ศูนย์กลางทางสังคม" (social center) ที่ชุมชนสามารถพึ่งพาได้ในยามวิกฤติ ตามแนวคิดของ Tambiah (1976) ที่กล่าวว่าวัดไม่ใช่เพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็นพื้นที่แห่งการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร แก้ไขปัญหาหารือกัน และสร้างเครือข่ายทางสังคมในช่วงเหตุการณ์วิกฤติต่าง ๆ เช่น ภัยธรรมชาติ การระบาดของโรค หรือปัญหาเศรษฐกิจ วัดจึงกลายเป็นจุดศูนย์รวมในการประสานงานการช่วยเหลือ การกระจายทรัพยากร และการให้การสนับสนุนทางจิตใจแก่ประชาชนความสามารถของวัดในการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในภาวะวิกฤติมีรากฐานมาจากหลักการพื้นฐาน

ของพระพุทธศาสนาที่เน้นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบทุกข์ ตลอดจนโครงสร้างการบริหารจัดการของวัดที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ ตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ของวัดที่กระจายอยู่ทั่วไปในทุกชุมชน ทำให้วัดสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ

การประสานงานกับหน่วยงานรัฐ

การประสานงานระหว่างวัดกับหน่วยงานรัฐในระดับต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงานเพื่อสังคม องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในฐานะหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด มักทำงานร่วมกับวัดในการจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน การจัดการศึกษา และการให้บริการสาธารณสุขเบื้องต้น ในด้านสาธารณสุข วัดมักประสานงานกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและศูนย์สุขภาพชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การให้ความรู้เรื่องการป้องกันโรค และการดูแลผู้สูงอายุและผู้ป่วยเรื้อรัง การมีส่วนร่วมของวัดในระบบสาธารณสุขชุมชนช่วยเพิ่มการเข้าถึงบริการสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลหรือมีข้อจำกัดในการเดินทาง ได้ชี้ให้เห็นว่าการผสมผสานระหว่างระบบความเชื่อทางศาสนากับการแพทย์สมัยใหม่สามารถสร้างแนวทางการดูแลสุขภาพที่มีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับของชุมชน (พระปลัดธีรภัทร์ นาสีโล, พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, และ พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ. 2566) โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข มีกระบวนการบริหารจัดการ 4 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การลงมือทำ การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข โดยมีจุดแข็งคือวัดมีศาสนสถานมั่นคงและเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม แต่ก็มีจุดอ่อนในบางวัด เช่น การบริหารจัดการการเงินและความขัดแย้งภายในชุมชน รูปแบบการบริหารจัดการของโครงการประกอบด้วยการจัดทำแผนผังวัดที่เหมาะสม การดูแลความสะอาด และการจัดภูมิทัศน์ให้ร่มรื่น เพื่อให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรและความเชี่ยวชาญจากทุกฝ่าย อันจะนำไปสู่ "วัดมั่นคง ชุมชนเข้มแข็ง ชาวประชามีสุข ด้วยพุทธธรรม"

การดำเนินกิจกรรมร่วมกับภาคเอกชนและจิตอาสา

ความร่วมมือระหว่างวัดกับภาคเอกชนและกลุ่มจิตอาสาเป็นอีกมิติหนึ่งที่สำคัญในการขยายขอบเขตและประสิทธิภาพของงานพัฒนาสังคม ภาคเอกชนในที่นี้รวมถึงบริษัทต่าง ๆ ที่มีนโยบายความรับผิดชอบต่อสังคม (Corporate Social Responsibility: CSR) มูลนิธิ และองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งมักมีทรัพยากรทางการเงิน เทคโนโลยี และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่สามารถเสริมสร้างความสามารถของวัดในการให้บริการแก่ชุมชน การดำเนินกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับภาคเอกชนมักจะเกิดขึ้นในรูปแบบของโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดหาอุปกรณ์การศึกษาและการแพทย์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และการให้ทุนการศึกษา ส่วนกลุ่มจิตอาสาซึ่งมักประกอบด้วยบุคคลที่มีความต้องการทำประโยชน์เพื่อสังคม จะช่วยเสริมกำลังคนในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของวัด โดยเฉพาะในงานที่ต้องการทักษะเฉพาะหรือการอุทิศเวลาอย่างมาก

จากเนื้อหาดังกล่าว ความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และภาครัฐ/เอกชนเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน โดยอาศัยจุดแข็งและทรัพยากรของแต่ละฝ่ายมาเสริมสร้างกัน การประสานงานที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยความเข้าใจในบทบาทและข้อจำกัดของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนการสร้างกลไกการสื่อสารและการติดตามประเมินผลที่เหมาะสม เครือข่ายพระสงฆ์และองค์กรพระสงฆ์อาสาสมัครมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนความร่วมมือนี้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรม การพัฒนาความร่วมมือในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการสร้างความยั่งยืนของโครงการ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินงาน

กรณีศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในสถานการณ์วิกฤติที่สำคัญ

สถาบันพระสงฆ์ไทยได้แสดงบทบาทที่สำคัญในการตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ตลอดประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน การศึกษาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการดำเนินงานของพระสงฆ์ในสถานการณ์วิกฤต สามารถให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับศักยภาพ ข้อจำกัด และผลกระทบของการมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการแก้ไขปัญหาสังคม บทความนี้นำเสนอการวิเคราะห์กรณีศึกษาที่เกิดขึ้นจริงในช่วงสถานการณ์วิกฤตสำคัญสามประเภท ได้แก่ การระบาดของโรคโควิด-19 ภัยพิบัติธรรมชาติ และความขัดแย้งทางสังคม เพื่อประเมินประสิทธิภาพและผลกระทบของการดำเนินงานของพระสงฆ์ไทยในบริบทร่วมสมัย

กรณีศึกษาการตอบสนองต่อวิกฤตโควิด-19

ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 (พ.ศ. 2563–2565) วัดทั่วประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน โดยเฉพาะด้านความมั่นคงทางอาหารและการช่วยเหลือผู้ยากไร้ ตามพระบัญชาของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) ได้ประสานงานกับวัดที่มีศักยภาพทั่วประเทศ จัดตั้งโรงทานจำนวน 914 แห่ง เพื่อแจกจ่ายอาหารและน้ำดื่มให้แก่ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการควบคุมโรค (ThaiPBS, 2563) โรงทานเหล่านี้ให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนวันละ 274,000 คน ด้วยงบประมาณวันละ 10.9 ล้านบาท โดยปฏิบัติตามมาตรการสาธารณสุขอย่างเคร่งครัด เช่น การคัดกรอง วัดไข้ สวมหน้ากากอนามัย และเว้นระยะห่าง การประกอบอาหารโดยจิตอาสา เช่น แม่ครัวที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 ช่วยให้เกิดการบูรณาการทรัพยากรชุมชน วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหารเป็นตัวอย่างโรงทานต้นแบบที่เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 27 มีนาคม 2563 ช่วยเหลือกลุ่มชุมชน วินรถจักรยานยนต์ และคนขับรถแท็กซี่ นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนารูปแบบการแจกจ่ายอาหารแบบ Drive-Through และโรงทานเคลื่อนที่เพื่อเข้าถึงชุมชนห่างไกล (ThaiPBS, 2563) วัดไทยในต่างประเทศก็มีส่วนร่วมในการจัดตั้งโรงทานเพื่อช่วยเหลือทั้งคนไทยและชาวต่างชาติที่ได้รับผลกระทบ การดำเนินงานเหล่านี้สะท้อนถึงความสามารถของวัดในการปรับตัวอย่างรวดเร็วและใช้โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ห้องโถงและครัว เพื่อตอบสนองความต้องการเร่งด่วนของสังคม รวมถึงการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพกับหน่วยงานรัฐและชุมชน

การตอบสนองต่อภัยพิบัติธรรมชาติ

เหตุการณ์อุทกภัยครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. 2554 เป็นกรณีศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของสถาบันสงฆ์ในกระบวนการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติ พระสงฆ์จากหลายเขตพระราชฐานได้เข้าร่วมในกิจกรรมการอพยพประชากร การขนส่งโลจิสติกส์สิ่งของจำเป็น และการให้การสนับสนุนทางจิตสังคม บทบาทของพระสงฆ์ในกระบวนการสาธารณสงเคราะห์มีความสำคัญยิ่งต่อการบรรเทาความทุกข์ของประชาชนในช่วงวิกฤต งานสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสังคมในภาพรวม (พระสมพร นามอินทร์, 2024) การดำเนินงานในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างหลักการทางจิตวิญญาณกับการปฏิบัติงานเชิงปฏิบัติการณ์ในสถานการณ์ภัยพิบัติ ในกรณีเหตุการณ์แผ่นดินถล่มในภูมิภาคทางภาคเหนือ สถาบันวัดได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานในการรับการบริจาคและการกระจายทรัพยากรช่วยเหลือ รวมทั้งเป็นศูนย์พักพิงชั่วคราวสำหรับประชาชนที่ประสบความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย ความน่าเชื่อถือทางสถาบันของวัดและพระสงฆ์ส่งผลให้ผู้บริจาคมีความมั่นใจในกลไกการกระจายความช่วยเหลือไปยังกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงได้อย่างโปร่งใสและมีประสิทธิภาพ

ข้อจำกัดและความท้าทายที่พระสงฆ์ต้องเผชิญ

การดำเนินงานของพระสงฆ์ไทยในสถานการณ์วิกฤตต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการ ประการแรกคือข้อจำกัดทางกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสถาบันศาสนา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายที่เกี่ยวข้องได้กำหนดกรอบการทำงานของพระสงฆ์ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในบางกรณีอาจเป็นข้อจำกัดต่อการดำเนินงานที่ต้องการความยืดหยุ่นและการตอบสนองอย่างรวดเร็ว ประการที่สองคือปัญหาด้านงบประมาณและทรัพยากร แม้ว่าวัดจะได้รับการสนับสนุนจากการบริจาคของประชาชน แต่การจัดการทรัพยากรเหล่านี้เพื่อใช้ในการช่วยเหลือสังคมต้องอาศัยการวางแผนและการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การขาดระบบการบัญชีและการตรวจสอบที่เป็นมาตรฐานในบางวัดอาจส่งผลกระทบต่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในการใช้จ่ายเงินบริจาค ประการที่สามคือการเปลี่ยนแปลงของบทบาททางสังคมของพระสงฆ์ในสังคมไทยร่วมสมัย กระบวนการทำให้เป็นสมัยใหม่และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ส่งผลให้บทบาทดั้งเดิมของพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตใจและทางสังคมถูกตั้งคำถาม ความคาดหวังจากสังคมต่อพระสงฆ์มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านความเชี่ยวชาญทางเทคนิคและการจัดการองค์กรสมัยใหม่ ประการสุดท้ายคือความท้าทายในการรักษาความเป็นกลางทางการเมืองและการหลีกเลี่ยงการถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสังคมหลายครั้งอาจถูกตีความว่าเป็นการแสดงจุดยืนทางการเมือง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและการยอมรับจากทุกกลุ่มในสังคม

จากข้อความข้างต้น การศึกษากรณีศึกษาการดำเนินงานของพระสงฆ์ไทยในสถานการณ์วิกฤตต่างๆ แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความสำคัญของสถาบันศาสนาในการเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาสังคม การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ได้สร้างผลกระทบเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญในการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชนและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานดังกล่าวต้องอาศัยการแก้ไขข้อจำกัดที่มีอยู่และการพัฒนาความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

สรุป

พระสงฆ์ในสังคมไทยมีบทบาทสำคัญในยามวิกฤติ ทั้งด้านจิตวิญญาณ มนุษยธรรม การสื่อสาร และความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือประชาชน สะท้อนพลังของพระพุทธศาสนาในฐานะกลไกทางสังคมที่มีชีวิต พระสงฆ์ไม่เพียงเผยแผ่พระธรรม แต่ยังเป็นผู้นำทางความคิดและผู้ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ใช้หลักพรหมวิหาร 4 (เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา) และสังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตตา) ในการปลอบประโลมใจ ช่วยผู้ประสบภัย และสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน พระสงฆ์ใช้เทคโนโลยีสื่อสารสมัยใหม่ เช่น โซเชียลมีเดีย เผยแพร่ธรรมะ ป้องกันข่าวปลอม และส่งเสริมการรับข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ อย่างไรก็ตาม เผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 การบริหารจัดการ และความคาดหวังจากสังคมที่เปลี่ยนไป การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์จึงช่วยตอบสนองความต้องการของชุมชนและสร้างสังคมที่ยั่งยืนผ่านหลักธรรมและความร่วมมือ

เอกสารอ้างอิง

พระครูปริยัติวัชรธรรม, 2567. แนวทางการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์: กรณีศึกษาสถานีวิทยุกระจายเสียง FM 100.25 MHz จังหวัดปราจีนบุรี. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์, 10(1), 25-39.

- พระจิรวรรณ สุทธิโม, (2564). การบริหารจัดการระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ของวัด ในอำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 4(2), 30-38.
- พระภูลาภ กิตติคุตโต. (2564). สื่อใหม่กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน. *The Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 1(2), 106-118.
- พระปลัดธีรภัทร์ นาถสีโล, พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, และ พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ. (2566). รูปแบบการบริหารจัดการโครงการวัด ประชาธิปไตย สร้างสุขของคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 6(1), 87-101.
- พระมหาเกษม ญาณวโร, (2560). การเจริญพรหมวิหาร 4 ในชีวิตประจำวัน. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 22(1), 63-71.
- พระมหาภิรัฐกร อู่สมาลี. (2023). บทบาทพระสงฆ์: สังคมสงเคราะห์และพัฒนาชุมชน. *วารสารโพธิศาสตร์ปริทัศน์*, 3(2), 49-60.
- พระสมพร นามอินทร์, พระเกรียงศักดิ์ กตธมโม, พระมหาอาทิตย์ อาภาณนโท, และ ชาตรี สุขสบาย. (2566). บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมสมัยใหม่. *วารสารสันตยาภรณ์พัฒนวิวัฒนาการ*, 1(5), 69-84.
- พระสมพร นามอินทร์. (2567). พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์. *วารสารสันตยาภรณ์พัฒนวิวัฒนาการ*, 2(2), 39-53.
- พระอดิศักดิ์ อนุบาลโย, พระมหาชินภัทร ฉินนาลโย, และ พระมหามนุญ ปรีญาโณ, (2567). บทบาทของพระพุทธศาสนาในวิกฤตภัยพิบัติทางธรรมชาติ: ความเข้าใจกรอบแห่งพุทธบูรณาการ. *วารสารบัณฑิตศึกษา วิชาการ*, 2(3), 1-10.
- พระอนันต์ อภินนโท. (2562). การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ตามหลักพุทธวิธี. (สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอานนท์ อาภาณนโท. (2024). บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคมไทยในปัจจุบัน. *วารสารชัยมงคลปริทรรศน์*, 2(1), 40-48.
- พิมพ์ลภัส นัสสุสัย, (2566). การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*. 7(1), 586-595.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). *สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข: Peace Through Freedom and Happiness*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- Tambiah, S. J. (1976). *World conqueror and world renouncer: A study of Buddhism and polity in Thailand against a historical background*. Cambridge University Press.
- ThaiPBS. (2563). วัดทั่วไทยตั้งโรงงานแล้ว 914 แห่ง ช่วยคนไทยสู้ COVID-19. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/292386>